

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Το πλαίσιο του συνταγματικού δικαίου.....	25
2. Αντικείμενο και ιστορικότητα του συνταγματικού δικαίου	26
3. Μέθοδος προσέγγισης του συνταγματικού δικαίου	28
α. Η συνήθης πρακτική.....	28
β. Η προσέγγιση που υιοθετήθηκε.....	28

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ

1. Ορολογικές παρατηρήσεις.....	43
2. Το κράτος ως αντικείμενο του πολιτικού στοχασμού από την Ελληνική Αρχαιότητα έως την Αναγέννηση	46
3. Το κράτος ως αντικείμενο της πολιτειολογίας.....	48
4. Το κράτος ως προϊόν της ιστορίας.....	53
5. Τα στοιχεία του κράτους	56
α. Το έδαφος (ή χώρα ή επικράτεια)	57
β. Ο λαός (ή έθνος ή πληθυσμός).....	60
γ. Η εξουσία.....	64
i. Εξουσία πρωτογενής και αυτοδύναμη.....	64
ii. Εξουσία κυρίαρχη	65
iii. Εξουσία θεσμοποιημένη	68
iv. Εξουσία ενιαία και αδιαίρετη.....	68
6. Μορφές του κράτους.....	70
α. Το ενιαίο κράτος	70
β. Το σύνθετο κράτος: ομοσπονδιακό κράτος και ομοσπονδία κρατών	71
i. Εννοιολογικά και ιστορικά προλεγόμενα.....	71
γ. Η συνομοσπονδία κρατών.....	73
7. Τα συστήματα οργάνωσης της Διοίκησης στο ενιαίο κράτος.....	74
8. Θεμελιώδεις αρχές του σύγχρονου κράτους	76
α. Το κράτος δικαίου	76
β. Το κοινωνικό κράτος.....	79

ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	89
2. Η πηγή της κρατικής εξουσίας.....	92
α. Η θεοκρατική αντίληψη του θεμελίου της εξουσίας.....	93
β. Η εξουσία ως προϊόν κοινωνικού συμβολαίου.....	94
γ. Κοινωνικό συμβόλαιο και Σύνταγμα.....	96
δ. Η αναφορά στον λαό ή το έθνος ως πηγή της κρατικής εξουσίας.....	98
3. Έθνος, λαός και κυριαρχία.....	100
4. Η διάκριση των εξουσιών ή κατανομή της πολιτικής εξουσίας στο κράτος	101
5. Η διάκριση των εξουσιών στα σύγχρονα αντιπροσωπευτικά πολιτεύματα.	108

Η ΓΕΝΕΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	115
2. Η άμεση δημοκρατία.....	116
3. Το αντιπροσωπευτικό σύστημα.....	120
α. Αντιπροσώπευση και νομοθετικά σώματα.....	120
β. Η καθιέρωση της αντιπροσωπευτικής αρχής.....	122
γ. Η εδραίωση του αντιπροσωπευτικού συστήματος.....	123
δ. Μορφές του αντιπροσωπευτικού συστήματος.....	124
4. Το κοινοβουλευτικό πολίτευμα.....	125
α. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	125
β. Η διαμόρφωση του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος.....	125
i. Τα σταθερά στοιχεία.....	126
ii. Η εκλογίκευση του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος.....	127

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ: ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

1. Ορισμός.....	135
2. Οι πηγές του συνταγματικού δικαίου.....	136
α. Το Σύνταγμα.....	137
β. Διακρίσεις των συνταγμάτων.....	139
i. Γραπτό σύνταγμα και άγραφο σύνταγμα.....	139
ii. Σύνταγμα υπό τυπική έννοια ή τυπικό σύνταγμα και σύνταγμα υπό ουσιαστική έννοια ή ουσιαστικό σύνταγμα.....	140
iii. Αυστηρό σύνταγμα και ήπιο σύνταγμα.....	141

3. Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων	142
α. Η θεμελίωση του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων.....	142
β. Οι διακρίσεις του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων βάσει του χρονικού σημείου πραγμάτωσής του.....	143
γ. Οι διακρίσεις του ελέγχου συνταγματικότητας των νόμων βάσει του τρόπου πρόκλησης και διενέργειάς του	146
δ. Το πρώτο σύστημα διάχυτου και παρεμπόπτοντος ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων.....	146
i. Οργάνωση, διαδικασία και αποτέλεσμα του ελέγχου στο Ανώτατο Δικαστήριο των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής (Supreme Court)...	149
ii. Μόνο συγκεκριμένος ή και αφηρημένος ο έλεγχος συνταγματικότητας από το Ανώτατο Δικαστήριο των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής;	150
iii. Η σημασία των αποφάσεων του Ανώτατου Δικαστηρίου των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής κατά τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων.....	151
iv. Η διάδοση του αμερικανικού συστήματος ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων.....	153
ε. Συστήματα και κριτήρια διάκρισης του συγκεντρωτικού ελέγχου	154
i. Ως προς το χρονικό σημείο του ελέγχου σε σχέση με τη νομο- παραγωγική διαδικασία	156
ii. Ως προς τον προκαλούντα τον έλεγχο	158
iii. Ως προς το αντικείμενο του ελέγχου	160
iv. Ως προς το αποτέλεσμα της θέσης ζητήματος συνταγματικότητας	161
v. Ως προς το αποτέλεσμα του ελέγχου	161
4. Η αναθεώρηση του Συντάγματος.....	166
α. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	166
i. Η πρωτοβουλία και η άσκηση της αναθεωρητικής εξουσίας.....	167
ii. Η έκταση της αναθεώρησης.....	168
iii. Το χρονικό σημείο της αναθεώρησης.....	169
iv. Η διαδικασία της αναθεώρησης.....	170
v. Η αλλοίωση ή άτυπη μεταβολή του Συντάγματος	170
5. Η ερμηνεία των κανόνων δικαίου	171
α. Τι είναι ερμηνεία στο πλαίσιο του δικαίου	171
β. Τι προκαλεί την ερμηνεία των κανόνων δικαίου.....	171
γ. Η αντιμετώπιση των ασαφειών, αντινομιών και κενών των κανόνων δικαίου	173
δ. Οι μέθοδοι ερμηνείας του δικαίου	173

ε. Τα ερμηνευτικά επιχειρήματα: «εργαλεία» της ερμηνείας του νόμου	175
στ. Τρόποι ερμηνείας	176
ζ. Οι ερμηνευτικές αρχές που διασφαλίζουν την ιεραρχική, χρονική και λογική ενότητα της έννομης τάξης	176
η. Οι φορείς της ερμηνείας του δικαίου.....	176
6. Ενέχει ιδιαιτερότητα η ερμηνεία του Συντάγματος;.....	177
α. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	177
β. Πολιτική πρακτική και νομική θεωρία	182
γ. Η διατύπωση της εγκυρότερης ερμηνευτικής εκδοχής.....	183
δ. «Ακυρότητα» διαδικασίας και εγκυρότητα πρακτικής.....	186
ε. Η ερμηνεία από τα κρατικά όργανα και η ερμηνεία από τη θεωρία - Θεσμική και επιστημονική εγκυρότητα.....	188

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

1. Οι πηγές του συνταγματικού δικαίου	197
α. Το τυπικό σύνταγμα ή σύνταγμα υπό τυπική έννοια	197
β. Άλλα κείμενα αυξημένης τυπικής ισχύος.....	198
i. Οι συντακτικές πράξεις.....	198
ii. Τα ψηφίσματα.....	199
γ. Οι τυπικοί νόμοι.....	201
δ. Οι κανονιστικού περιεχομένου και συνταγματικού ενδιαφέροντος πράξεις της εκτελεστικής εξουσίας και της διοίκησης.....	203
ε. Το συνταγματικό έθιμο	203
i. Οι συνθήκες του πολιτεύματος.....	206
στ. Ο Κανονισμός της Βουλής.....	208
ζ. Το διεθνές δίκαιο	211
η. Το ευρωπαϊκό δίκαιο	213
θ. Η νομολογία.....	217
2. Η ιεραρχία των κανόνων δικαίου στην ελληνική έννομη τάξη.....	217
α. Το Σύνταγμα και οι άλλες αντίστοιχης τυπικής ισχύος πράξεις	217
β. Το διεθνές δίκαιο	219
γ. Ο τυπικός νόμος, οι πράξεις νομοθετικού περιεχομένου και οι κατ' εξουσιοδότηση τυπικού νόμου εκδιδόμενες κανονιστικού περιεχομένου διοικητικές πράξεις.....	220
i. Η νομοθετική εξουσιοδότηση για την έκδοση κανονιστικών διαταγμάτων	221
ii. Η νομοθετική εξουσιοδότηση για την έκδοση διοικητικών πράξεων από άλλα όργανα της Διοίκησης	223

δ. Οι πράξεις νομοθετικού περιεχομένου.....	225
ε. Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η ελληνική έννομη τάξη	229
3. Οι συνέπειες του χαρακτήρα του Συντάγματος ως τυπικού.....	256
α. Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων	256
i. Η καθιέρωση του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων στην ελληνική συνταγματική ιστορία.....	256
ii. Το θεμέλιο του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων στο Σύνταγμα του 1975	257
iii. Το αντικείμενο του διάχυτου και παρεμπόπτοντος ελέγχου συνταγματικότητας	258
iv. Το αντικείμενο του συγκεντρωτικού ελέγχου συνταγματικότητας	259
v. Η έκταση του ελέγχου συνταγματικότητας	259
α) Όσον αφορά τον διάχυτο και παρεμπόπτοντα έλεγχο.....	259
β) Όσον αφορά τον συγκεντρωτικό έλεγχο.....	260
vi. Τα αποτελέσματα του ελέγχου συνταγματικότητας	260
α) Όσον αφορά τον διάχυτο και παρεμπόπτοντα έλεγχο.....	260
β) Όσον αφορά τον συγκεντρωτικό έλεγχο.....	261
α. Το στάδιο πριν από την έκδοση της απόφασης του ΑΕΔ.....	261
β. Το στάδιο μετά τη δημοσίευση της απόφασης του ΑΕΔ.....	261
vii. Οι προκαλούντες τον έλεγχο συνταγματικότητας.....	262
viii. Ο προσδιορισμός της προς κρίση διάταξης.....	263
β. Ο έλεγχος συνταγματικότητας από τις Ολομέλειες των ανώτατων δικαστηρίων (Συμβουλίου της Επικρατείας, Αρείου Πάγου, Ελεγκτικού Συνεδρίου).....	264
γ. Ο έλεγχος συνταγματικότητας από άλλα όργανα της πολιτείας	265
δ. Η αναθεώρηση του Συντάγματος στην ελληνική έννομη τάξη	269
i. Η αναθεώρηση στην ελληνική συνταγματική ιστορία και στο Σύνταγμα του 1975.....	270
α) Οι ρυθμίσεις των Συνταγμάτων αφότου εισήχθη η δυνατότητα αναθεώρησης του συνταγματικού χάρτη	274
α. Ως προς το όργανο που είναι αρμόδιο για την αναθεώρηση	274
β. Ως προς τα στάδια λήψης της απόφασης	274
γ. Ως προς τα λοιπά, σταθερά κατά το μάλλον ή ήττον, στοιχεία της αναθεωρητικής διαδικασίας.....	274
ii. Η ρύθμιση του Συντάγματος του 1975 για τη διαδικασία αναθεώρησης.....	275

ΟΙ ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΕΣ ΒΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ

1. Η διάκριση των εξουσιών στο Σύνταγμα του 1975 ως οργανωτική αρχή του πολιτεύματος.....	285
2. Η αντιπροσωπευτική αρχή στο Σύνταγμα του 1975 ως οργανωτική βάση του πολιτεύματος.....	288
α. Στοιχεία συνύφανσης αντιπροσωπευτικής και δημοκρατικής αρχής.....	288
β. Στοιχεία άμεσης δημοκρατίας.....	289
3. Η κοινοβουλευτική αρχή στο Σύνταγμα του 1975 ως οργανωτική βάση του πολιτεύματος.....	290
α. Το Σύνταγμα του 1975 και ο πλειοψηφικός κοινοβουλευτισμός.....	292
4. Η δημοκρατική αρχή στο Σύνταγμα του 1975 ως οργανωτική βάση του πολιτεύματος.....	294
5. Η δικαιοκρατική αρχή στο Σύνταγμα του 1975 ως θεμελιώδης αρχή του πολιτεύματος.....	297
6. Η αρχή του κοινωνικού κράτους στο Σύνταγμα του 1975 ως θεμελιώδης αρχή του πολιτεύματος.....	299
α. Κατηγορίες διατάξεων που συγκροτούν την έννοια κοινωνικό κράτος στο Σύνταγμα του 1975.....	301
i. Διατάξεις που εισάγουν θεσμικές εγγυήσεις.....	301
ii. Διατάξεις που κατοχυρώνουν κοινωνικά δικαιώματα.....	302
iii. Διατάξεις που θεσπίζουν την αρχή του κρατικού παρεμβατισμού.....	303
β. Η σημασία των διατάξεων άσκησης κοινωνικής πολιτικής.....	303
γ. Το οικονομικό σύστημα που εισάγει το Σύνταγμα του 1975.....	304
δ. Τα όρια της άσκησης κοινωνικής πολιτικής.....	305
7. Η οργάνωση της διοίκησης του ελληνικού κράτους.....	306
α. Το αποκεντρωτικό σύστημα.....	306
β. Η τοπική αυτοδιοίκηση.....	308

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Τα όργανα του Κράτους.....	323
-------------------------------	-----

ΤΟ ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΣΩΜΑ

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	325
2. Η συγκρότηση του εκλογικού σώματος.....	327
3. Τα προσόντα του εκλογέα.....	328
4. Ποιοι στερούνται του δικαιώματος του εκλέγειν.....	328
5. Ρυθμίσεις ως προς την άσκηση του δικαιώματος του εκλέγειν.....	329

6. Κατηγορίες προσώπων που, εκ των πραγμάτων, είτε δυσχεραίνονται να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα είτε, μέχρι πρόσφατα, στερούνταν της δυνατότητας άσκησής του	331
7. Οι αρχές που διέπουν την ψηφοφορία	335
α. Η αρχή της καθολικής ψηφοφορίας.....	335
β. Η αρχή της ισότητας της ψήφου.....	336
γ. Η αρχή της άμεσης ψηφοφορίας.....	337
δ. Η αρχή της μυστικότητας της ψήφου και η θέση της λευκής ψήφου στην εκλογική νομοθεσία.....	337
ε. Η αρχή της υποχρεωτικής ψήφου	341
στ. Η αρχή της αυτοπρόσωπης άσκησης του εκλογικού δικαιώματος.....	343
ζ. Η αρχή της ταυτόχρονης διενέργειας των βουλευτικών εκλογών και η ψήφος των εκτός επικρατείας πολιτών.....	343
8. Άμεσες αρμοδιότητες του εκλογικού σώματος	344
α. Διεξαγωγή δημοψηφίσματος για κρίσιμο εθνικό θέμα μετά από πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου και απόφαση της Βουλής (άρθρο 44 παρ. 2 εδ. α΄ του Συντάγματος και 115 του Κανονισμού της Βουλής) ..	347
β. Διεξαγωγή δημοψηφίσματος για ψηφισμένο νομοσχέδιο που ρυθμίζει σοβαρό κοινωνικό ζήτημα μετά από πρόταση Βουλευτών και απόφαση της Βουλής (άρθρο 44 παρ. 2 εδ. β΄ του Συντάγματος και 116 του Κανονισμού της Βουλής).....	348
9. Νέα αρμοδιότητα του εκλογικού σώματος: Η άσκηση νομοθετικής πρωτοβουλίας	350
10. Μια ακόμη αρμοδιότητα του εκλογικού σώματος: η εκλογή των εθνικών αντιπροσώπων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και η συμμετοχή Ελλήνων πολιτών στις εκλογές που διεξάγονται σε ξένες χώρες για την ανάδειξη των εκπροσώπων των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο	351
11. Τα πολιτικά κόμματα: πλαίσιο οργάνωσης και δράσης των πολιτών για την κατάληψη και άσκηση της πολιτικής εξουσίας.....	352
α. Ορισμός και καταγωγή του πολιτικού κόμματος.....	352
β. Κομματική δημοκρατία και σύγχρονο κράτος.....	354
γ. Το πολιτικό δικαίωμα της ίδρυσης κομμάτων και συμμετοχής σε αυτά στην ελληνική συνταγματική τάξη.....	355
δ. Το ζήτημα της νομικής προσωπικότητας των κομμάτων.....	359
ε. Η οικονομική ενίσχυση των κομμάτων από το κράτος	361
i. Κρατική χρηματοδότηση των κομμάτων, τακτική και εκλογική.....	362

ii. Οικονομική ενίσχυση των κομμάτων για ερευνητικούς και επιμορφωτικούς σκοπούς.....	365
iii. Απαγόρευση χρηματοδότησης.....	366
iv. Λοιπές απαγορεύσεις και περιορισμοί.....	366
v. Δημοσιότητα των οικονομικών των πολιτικών κομμάτων και των υποψήφιων βουλευτών. Διοικητικές κυρώσεις.....	367
vi. Έλεγχος των οικονομικών των κομμάτων.....	368
vii. Διοικητικές κυρώσεις σε βάρος κομμάτων και συνασπισμών κομμάτων και διοικητικές και ποινικές κυρώσεις σε βάρος τρίτων.....	368
viii. Η νομολογία ως προς την κρατική χρηματοδότηση των κομμάτων .	369
στ. Το ζήτημα της «ενδοκομματικής δημοκρατίας».....	370
ζ. Περιορισμοί στην άσκηση του δικαιώματος ίδρυσης και συμμετοχής σε πολιτικά κόμματα.....	372
12. Εκλογικό σύστημα και εκλογικές περιφέρειες.....	376

Η ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	387
2. Η εκτελεστική εξουσία στα προϊσχύσαντα ελληνικά Συντάγματα.....	388
3. Ο θεσμός του αρχηγού του κράτους.....	389

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

1. Τα προσόντα εκλογής.....	393
2. Τα κωλύματα εκλογής.....	394
α. Ο αριθμός των θητειών.....	394
β. Η παραίτηση πριν από τη λήξη της θητείας.....	395
3. Το όργανο που εκλέγει τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.....	395
4. Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας.....	396
α. Το δικαίωμα πρότασης υποψηφίων.....	396
β. Ο χρόνος εκλογής.....	397
γ. Η διαδικασία εκλογής.....	398
5. Οι αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας.....	401
α. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει μόνο όσες αρμοδιότητες του απονέμει το Σύνταγμα.....	402
β. Ο όρκος του Προέδρου της Δημοκρατίας.....	404
γ. Η άσκηση των αρμοδιοτήτων του από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.....	404

δ. Κατηγορίες αρμοδιοτήτων του Προέδρου της Δημοκρατίας	406
ε. Διάκριση των αρμοδιοτήτων του Προέδρου της Δημοκρατίας με κριτήριο τις λειτουργίες στις οποίες μετέχει	407
i. Οι αρμοδιότητες που άπτονται της νομοθετικής λειτουργίας	407
α) Η κύρωση των νόμων δεν αποτελεί πλέον αρμοδιότητα του Προέδρου της Δημοκρατίας	408
β) Η έκδοση, η δημοσίευση και η αναπομπή των ψηφισθέντων νομοσχεδίων και των ψηφισθεισών προτάσεων νόμων.....	410
ii. Οι λοιπές, σχετικές με τη νομοθετική λειτουργία, αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας.....	418
iii. Οι αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας που άπτονται της εκτελεστικής λειτουργίας	420
iv. Οι αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας που άπτονται της δικαστικής λειτουργίας.....	420
ε. Οι αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας που άπτονται της λειτουργίας του πολιτεύματος.....	423
στ. Διάκριση των αρμοδιοτήτων του Προέδρου της Δημοκρατίας με κριτήριο την εξαίρεση από τον κανόνα της υπουργικής προσυπογραφής.....	424
ζ. Η νομική θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας	425
i. Τα ασυμβίβαστα προς το αξίωμα.....	425
ii. Διάρκεια και λήξη της θητείας του Προέδρου της Δημοκρατίας.....	425
iii. Η αναπλήρωση του Προέδρου της Δημοκρατίας.....	426
α) Οι λόγοι αναπλήρωσης.....	426
β) Ποιος αναπληρώνει τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.....	427
γ) Οι αρμοδιότητες του αναπληρούντος τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.....	427
δ) Η νομική θέση του αναπληρούντος τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.....	428
η. Το πολιτικώς ανεύθυνο του Προέδρου της Δημοκρατίας και οι περιπτώσεις ποινικής ευθύνης του	432
θ. Ο πολιτικός ρόλος του Προέδρου της Δημοκρατίας	436
ι. Αποτίμηση της αναθεώρησης του προεδρικού θεσμού	437

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	443
α. Ποιος καθορίζει και κατευθύνει τη γενική πολιτική της χώρας στα κοινοβουλευτικά πολιτεύματα.....	443
β. Χαρακτηριστικά της κυβερνητικής δομής.....	444

γ. Είδη Κυβέρνησης.....	445
2. Η συγκρότηση της Κυβέρνησης.....	448
α. Ποιοι συγκροτούν την Κυβέρνηση	448
β. Συμβατό των ιδιοτήτων του μέλους της Κυβέρνησης και του μέλους της Βουλής	452
γ. Τα ασυμβίβαστα προς την ιδιότητα του μέλους της Κυβέρνησης	453
3. Ο σχηματισμός της Κυβέρνησης.....	455
α. Η διαδικασία για την ανάδειξη της Κυβέρνησης.....	457
β. Ποιος διορίζεται Πρωθυπουργός.....	459
γ. Ποια πλειοψηφία απαιτείται για την παροχή ψήφου εμπιστοσύνης στην Κυβέρνηση	462
i. Η άποψη, ότι η νέα Κυβέρνηση πρέπει να συγκεντρώσει την απόλυτη πλειοψηφία κατά την παροχή ψήφου εμπιστοσύνης	462
ii. Η συνάδουσα προς τη γραμματική ερμηνεία του Συντάγματος άποψη ως προς την παροχή ψήφου εμπιστοσύνης.....	464
δ. Ποιος και πώς διακρίβώνει τη δυνατότητα σχηματισμού Κυβέρνησης που να έχει την εμπιστοσύνη της Βουλής	468
i. Η άποψη, ότι στη διακρίβωση της δυνατότητας σχηματισμού Κυβέρνησης που να διαθέτει την εμπιστοσύνη της Βουλής προβαίνει μόνον ο αποδέκτης της διερευνητικής εντολής	468
ii. Η άποψη, ότι στη διακρίβωση της δυνατότητας σχηματισμού Κυβέρνησης που να έχει την εμπιστοσύνη της Βουλής προβαίνει μόνον ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας.....	469
4. Η διαπίστωση της εμπιστοσύνης της Βουλής προς την Κυβέρνηση	472
α. Κατά τη συνταγματική ρύθμιση.....	472
β. Κατά την κοινοβουλευτική πρακτική.....	472
i. Η περίπτωση της καταψήφισης σχεδίου ή διάταξης σχεδίου νόμου από βουλευτές της κυβερνητικής πλειοψηφίας.....	473
ii. Η περίπτωση της αποχώρησης Βουλευτών από την κυβερνητική πλειοψηφία.....	475
5. Η οργάνωση της Κυβέρνησης.....	475
Α. Συλλογικά κυβερνητικά όργανα που ασκούν αποφασιστικές αρμοδιότητες	475
I. Το Υπουργικό Συμβούλιο	476
II. Άλλα συλλογικά κυβερνητικά όργανα.....	476
1. Τα Κυβερνητικά Συμβούλια.....	477
i. Το Κυβερνητικό Συμβούλιο Οικονομικής Πολιτικής	477
α. Συγκρότηση και λειτουργία.....	477

β. Αρμοδιότητες	478
ii. Το Κυβερνητικό Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας.....	479
α. Συγκρότηση και λειτουργία.....	479
β. Αρμοδιότητες	479
2. Οι Κυβερνητικές Επιτροπές.....	480
α. Συγκρότηση, αρμοδιότητες και λειτουργία.....	480
B. Κυβερνητικά όργανα που διαθέτουν συμβουλευτικές αρμοδιότητες	482
β. Μονοπρόσωπα όργανα	484
6. Οι κυβερνητικές αρμοδιότητες	484
α. Οι αρμοδιότητες του Υπουργικού Συμβουλίου	484
β. Οι αρμοδιότητες των κυβερνητικών οργάνων ολιγομελούς σύνθεσης 486	
i. Οι αρμοδιότητες του Κυβερνητικού Συμβουλίου Εθνικής Άμυνας	486
γ. Οι αρμοδιότητες των μονοπρόσωπων κυβερνητικών οργάνων	487
i. Οι αρμοδιότητες του Πρωθυπουργού.....	487
ii. Οι αρμοδιότητες των Αντιπροέδρων της Κυβέρνησης.....	488
iii. Οι αρμοδιότητες των Υπουργών, των Υπουργών Επικρατείας, των αναπληρωτών Υπουργών και των Υφυπουργών κατά τον ν. 4622/2019.....	489
iv. Ζητήματα ως προς τις αρμοδιότητες των Υφυπουργών.....	490
α) Ως προς το θεμιτό της ίδρυσης αρμοδιότητας ευθέως υπέρ Υφυπουργού από τυπικό νόμο	490
β) Ως προς το θεμιτό της μεταβίβασης στους Υφυπουργούς αρμοδιοτήτων που ασκούνται από Υπουργούς από κοινού	490
γ) Ως προς το θεμιτό της προσυπογραφής από τους Υφυπουργούς διαταγμάτων που εκδίδονται με πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου	491
δ) Ως προς το θεμιτό της μεταβίβασης σε Υφυπουργό του συνόλου των αρμοδιοτήτων Υπουργού	491
ε) Ως προς το θεμιτό της μεταβίβασης αρμοδιότητας σε Υφυπουργό ως συντρέχουσας	491
7. Η αντικατάσταση του Πρωθυπουργού και η αναπλήρωση των μελών της Κυβέρνησης	492
α. Η αντικατάσταση του Πρωθυπουργού κατά το άρθρο 38 παρ. 2 του Συντάγματος	493
i. Η διαδικασία αντικατάστασης του Πρωθυπουργού	494
ii. Το εύρος της άσκησης καθηκόντων Πρωθυπουργού από τον πρώτο κατά σειράν Αντιπρόεδρο ή Υπουργό στην περίπτωση αντικα-	

τάστασης του Πρωθυπουργού (άρθρο 38 παρ. 2 εδ. στ' του Συντάγματος).....	496
β. Η αναπλήρωση του Πρωθυπουργού (άρθρο 81 παρ. 5 του Συντάγματος και άρθρο 17 παρ. του ν. 4622/2019).....	497
i. Η αυτοδίκαιη αναπλήρωση του Πρωθυπουργού.....	498
ii. Η εκούσια αναπλήρωση του Πρωθυπουργού.....	498
iii. Οι αρμοδιότητες του αναπληρούντος τον Πρωθυπουργό.	498
iv. Η διάρκεια και ο τρόπος περάτωσης της αναπλήρωσης του Πρωθυπουργού.....	500
δ. Η αναπλήρωση των Αντιπροέδρων της Κυβέρνησης, των Υπουργών και των Υφυπουργών.....	500
8. Η ευθύνη των Υπουργών.....	501
α. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	501
β. Η ευθύνη των υπουργών κατά το ελληνικό δίκαιο.....	504
i. Ο συνταγματικός θεσμός της πολιτικής ευθύνης των Υπουργών.....	504
ii. Ο έλεγχος της Κυβέρνησης από τη Βουλή για την αναζήτηση της πολιτικής της ευθύνης.....	506
α. Η αναζήτηση της ατομικής πολιτικής ευθύνης.....	506
β. Η αναζήτηση της συλλογικής πολιτικής ευθύνης.....	507
iii. Ο συνταγματικός θεσμός της ποινικής ευθύνης των Υπουργών.....	508
α) Οι προϊσχύσασες συνταγματικές ρυθμίσεις.....	508
β) Οι ειδικοί ποινικοί νόμοι και η εφαρμογή του καταργηθέντος ν.δ. 802/1971 υπό το Σύνταγμα του 1975 και τον Κανονισμό της Βουλής.....	509
1. Το άρθρο 86 του Συντάγματος για την ποινική ευθύνη των Υπουργών όπως είχε πριν από την αναθεώρηση του 2001.....	510
2. Τα εγκλήματα των μελών της Κυβέρνησης και των Υφυπουργών υπό το προϊσχύσαν ν.δ. 802/1971.....	511
3. Η ενώπιον της Βουλής διαδικασία υπό το προϊσχύσαν καθεστώς του ν.δ. 802/1971.....	515
4. Η ενώπιον του δικαστηρίου διαδικασία υπό το προϊσχύσαν καθεστώς του ν.δ. 802/1971.....	520
γ. Η ρύθμιση για την ποινική ευθύνη των Υπουργών σύμφωνα με το αναθεωρηθέν άρθρο 86 του Συντάγματος, τον Κανονισμό της Βουλής και τον προϊσχύσαντα νόμο 2509/1997.....	520
i. Τα ποινικά αδικήματα, η παραπομπή των συμμετόχων και η παραγραφή των αδικημάτων.....	520
ii. Η πρόταση άσκησης δίωξης.....	521

δ. Η ρύθμιση για την ποινική ευθύνη των Υπουργών σύμφωνα με το αναθεωρηθέν άρθρο 86 του Συντάγματος, τον Κανονισμό της Βουλής και τον νόμο 3126/2003.....	522
i. Το πεδίο εφαρμογής του νόμου	522
ii. Η έννοια όρων του νόμου	522
iii. Η παραγραφή, η αναστολή παραγραφής και η κατάργηση της εξάλειψης του αξιοποίνου	523
iv. Η διαδικασία άσκησης της ποινικής δίωξης.....	523
v. Η κίνηση της διαδικασίας.....	524
vi. Η διενέργεια προκαταρκτικής εξέτασης	525
vii. Η συζήτηση του πορίσματος και η άσκηση ποινικής δίωξης.....	527
viii. Οι συμμετοχοί.....	528
ix. Η ενδιάμεση διαδικασία μετά τη λήψη απόφασης για την άσκηση δίωξης	528
α. Η συγκρότηση και οι αρμοδιότητες του Δικαστικού Συμβουλίου ..	528
β. Η ανάκριση	529
γ. Η περάτωση της προδικασίας	530
x. Η συγκρότηση του Ειδικού Δικαστηρίου	530
xi. Η διαδικασία στο ακροατήριο του Ειδικού Δικαστηρίου	531
xii. Ο έλεγχος της κατηγορίας σε περίπτωση μη περάτωσης της διαδικασίας.....	531
xiii. Το τέλος της ποινικής δίκης	532
xiv. Επανάληψη της διαδικασίας	532
xv. Η αστική ευθύνη των Υπουργών	533

Η ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	539
----------------------------------	-----

Η ΒΟΥΛΗ

1. Η άσκηση του δικαιώματος του εκλέγεσθαι για την ανάδειξη της Βουλής ..	543
α. Τα προσόντα εκλογιμότητας	543
β. Τα κωλύματα εκλογιμότητας	545
i. Απόλυτο κώλυμα	545
ii. Σχετικό κώλυμα.....	546
iii. Τοπικό κώλυμα	548
γ. Η νομολογία	551

δ. Κατάρτιση συνδυασμών και υποβολή μεμονωμένων υποψηφιοτήτων	553
ε. Η ηλεκτρονική πύλη καταχώρισης των υποψηφίων	554
στ. Η αρμοδιότητα των Πρωτοδικείων ως προς διάφορα ζητήματα σχετικά με την εφαρμογή της εκλογικής νομοθεσίας	554
ζ. Η ανακήρυξη των συνδυασμών και των υποψηφίων Βουλευτών από το Α' Τμήμα του Αρείου Πάγου	555
η. Τα κοινοβουλευτικά ασυμβίβαστα και η αυτοδίκαιη έκπτωση από το βουλευτικό αξίωμα	556
i. Αυτοδίκαιη έκπτωση του Βουλευτή από το αξίωμά του λόγω ασυμβίβαστου που υφίσταται κατά τον χρόνο της εκλογής	556
ii. Αυτοδίκαιη έκπτωση του Βουλευτή από το αξίωμά του λόγω ασυμβίβαστου που ανακύπτει μετά τον χρόνο της εκλογής	557
θ. Αυτοδίκαιη έκπτωση από το βουλευτικό αξίωμα λόγω επιγενόμενης απώλειας προσόντος του εκλογέα	561
i. Έκπτωση από το βουλευτικό αξίωμα λόγω παράβασης του ανώτατου ορίου εκλογικών δαπανών και διατάξεων σχετικών με την απαγόρευση μορφών προεκλογικής προβολής	562
ii. Πώς νοείται, κατά τη νομολογία του Ανώτατου Ειδικού Δικαστηρίου, η αυτοδίκαιη έκπτωση από το βουλευτικό αξίωμα	564
2. Η νομική θέση του Βουλευτή	567
α. Η ελευθερία γνώμης και ψήφου ως έκφραση της ελεύθερης εντολής υπό την εγγύηση του ανευθύνου και ακαταδιώκτου του Βουλευτή κατά την άσκηση του αξιώματός του	567
β. Βουλευτικό ανεύθυνο και νομολογία του ΕΔΔΑ	572
γ. Η βουλευτική αποζημίωση και οι βουλευτικές ατέλειες	573
δ. Ο βουλευτικός όρκος	574
δ. Η παραίτηση του Βουλευτή και εν η γένει απώλεια της βουλευτικής ιδιότητας	576
ε. Η αναβίωση της βουλευτικής ιδιότητας	577
στ. Οι τρόποι έκφρασης της βουλευτικής ψήφου	577
3. Η συγκρότηση της Βουλής	578
α. Ο αριθμός των Βουλευτών και η κατανομή των εδρών σε περίπτωση που κενούνται	578
β. Οι Βουλευτές Επικρατείας	580
γ. Ορισμός και διάρκεια της βουλευτικής περιόδου	581
δ. Η σύγκληση της Βουλής σε συνόδους τακτικές, έκτακτες και ειδικές	582
i. Τακτικές σύνοδοι	582

ii. Έκτακτες σύνοδοι.....	584
iii. Ειδικές σύνοδοι	586
4. Η ελεύθερη και δημοκρατική λειτουργία της Βουλής.....	588
5. Οι σχηματισμοί της Βουλής: συνάρτηση της ασκούμενης αρμοδιότητας ...	588
α. Ως προς τη νομοθετική αρμοδιότητα.....	588
β. Ως προς τον ασκούμενο διά των εξεταστικών επιτροπών έλεγχο	593
6. Η συγκρότηση των επιτροπών της Βουλής.....	596
7. Οι λοιπές διακρίσεις των σχηματισμών της Βουλής.....	596
α. Οι κοινοβουλευτικές ομάδες.....	597
i. Σύσταση	597
ii. Τεκμήρια	597
iii. Μεταβολές.....	598
iv. Εκπροσώπηση.....	598
8. Το Προεδρείο της Βουλής.....	599
α. Ο Πρόεδρος της Βουλής.....	600
β. Η διαδικασία εκλογής του Προέδρου της Βουλής και των μελών του Προεδρείου, η διάρκεια και η λήξη της θητείας τους, η πλήρωση κενών θέσεων και η αναπλήρωση των μελών του Προεδρείου.....	600
γ. Οι αρμοδιότητες του Προέδρου της Βουλής	602
δ. Οι αρμοδιότητες των λοιπών μελών του Προεδρείου της Βουλής.....	603
ε. Η Διάσκεψη των Προέδρων	604
9. Η νομοθετική λειτουργία της Βουλής.....	608
α. Ως προς την εισαγωγή νομοσχεδίων και προτάσεων νόμων προς συζήτηση.....	608
β. Ως προς τη συζήτηση νομοσχεδίων και προτάσεων νόμων στην Ολομέλεια της Βουλής.....	611
γ. Ως προς την υποβολή τροπολογιών ή προσθηκών σε νομοσχέδια και προτάσεις νόμων.....	613
δ. Ειδικές ρυθμίσεις ως προς νομοσχέδια και προτάσεις νόμων, τροπολογίες και προσθήκες	615
i. Νομοσχέδια που αναφέρονται στην απονομή σύνταξης	615
ii. Νομοσχέδια που επιβάλλουν τοπικούς ή ειδικούς φόρους ή βάρη υπέρ κατηγοριών δικαιούχων	615
10. Ο τερματισμός του βίου της Βουλής.....	616
α. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	616
β. Πώς τερματίζεται ο βίος της Βουλής.....	617
i. Ο ομαλός τερματισμός της θητείας της Βουλής - Ζητήματα ορολογίας	617

- ii. Ο πρόωρος τερματισμός ή η πρόωρη λήξη της θητείας της Βουλής
 - Ζητήματα ορολογίας 619
 - α) Διάλυση της Βουλής όταν έχουν παραιτηθεί ή καταψηφισθεί δύο .621
 - β) Διάλυση της Βουλής για την αντιμετώπιση εθνικού θέματος εξαιρετικής σημασίας: Η αποκαλούμενη «κυβερνητική» διάλυση...623

Η ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

- 1. Οι συνταγματικές διατάξεις για τη δικαστική εξουσία635
- 2. Οι αρχές που προσδιορίζουν τη δικαστική εξουσία..... 637
 - α. Η αρχή της ισοτιμίας 637
 - β. Η αρχή της ανεξαρτησίας, προσωπικής και λειτουργικής..... 640
- 3. Οι βασικές αρχές που διέπουν την απονομή της δικαιοσύνης 644
 - α. Η αρχή της αμεροληψίας 645
 - β. Η αρχή της δημοσιότητας των συνεδριάσεων των δικαστηρίων 645
 - γ. Η αρχή της αιτιολόγησης των δικαστικών αποφάσεων 647
 - δ. Η αρχή της απαγγελίας των αποφάσεων σε δημόσια συνεδρίαση..... 648
 - ε. Η αρχή της υποχρεωτικής δημοσίευσης της γνώμης της μειοψηφίας... 648
- 4. Ζητήματα σχετικά με τις εγγυήσεις της προσωπικής ανεξαρτησίας των δικαστών..... 649
 - α. Η ισοβιότητα..... 649
 - β. Ο προσδιορισμός των αποδοχών τους σε ύψος ανάλογο του λειτουργήματος 650
 - γ. Επίλυση διαφορών σχετικών με τις αποδοχές και τις συντάξεις των δικαστικών λειτουργών653
 - δ. Ο διορισμός, η προαγωγή, η τοποθέτηση, η μετάθεση και η μετάταξη των δικαστικών λειτουργών655
 - ε. Η παύση των δικαστικών λειτουργών..... 659
 - i. Πότε δικαστικός λειτουργός μπορεί να παυθεί οριστικά..... 660
 - ii. Οι πειθαρχικές ποινές που μπορούν να επιβληθούν σε δικαστικό λειτουργό..... 661
 - iii. Αρμόδια δικαστήρια για την επιβολή της ποινής της οριστικής παύσης.....661
 - iv. Το Ανώτατο Πειθαρχικό Συμβούλιο ως όργανο αρμόδιο για την άσκηση πειθαρχικής εξουσίας στους ανώτατους δικαστικούς λειτουργούς..... 662
 - v. Η άσκηση πειθαρχικής εξουσίας στους λοιπούς δικαστικούς λειτουργούς..... 663
- 5. Η θέση της δικαστικής εξουσίας στο πολίτευμα..... 664

α. Ζητήματα ορολογίας	664
β. Παρατηρήσεις επί της ιστορικής εμφάνισης του προβλήματος της νομιμοποίησης της κρατικής εξουσίας.....	665
γ. Σύγκρουση θετικοδικαιϊκών και μη θετικοδικαιϊκών αντιλήψεων	666
δ. Το ζήτημα της «νομιμοποίησης» της δικαστικής εξουσίας όταν το δημοκρατικό καθεστώς λειτουργεί ομαλά.....	667
ε. Η «νομιμοποίηση» των δικαστών ως παραγόντων που συμβάλλουν στη διάπλαση του δικαίου	669
στ. Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων και της κατά διακριτική ευχέρεια δρώσας διοίκησης ως πεδία δοκιμασίας της «δημοκρατικής νομιμοποίησης» του δικαστή.....	670
ζ. Τρόποι διαπίστωσης της «δημοκρατικής νομιμοποίησης» του δικαστή	673
η. Πολιτειακή εκτροπή και «δημοκρατική νομιμοποίηση» του δικαστή	675
6. Συμπερασματικές παρατηρήσεις.....	678

ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	689
α. Τα συστήματα ένωσης ή ενότητας.....	690
β. Τα συστήματα διάκρισης.....	692
2. Σύντομη ιστορική και συνταγματική επισκόπηση	693
α. Τοπικά πολιτεύματα.....	693
β. Τα επαναστατικά Συντάγματα.....	694
γ. Τα Συντάγματα από το 1832 έως το 1952.....	695
3. Η ρύθμιση κατά το Σύνταγμα του 1975.....	696
4. Η ιστορική σημασία και το νομικό περιεχόμενο των όρων επικρατούσα θρησκεία	697
5. Το νομικό σύστημα των σχέσεων κράτους και εκκλησίας	698
α. Λοιπές συνταγματικές ρυθμίσεις που συμπληρώνουν το κανονιστικό περιεχόμενο του συστήματος της νόμω κρατούσης πολιτείας σε σχέση και προς την έννοια επικρατούσα θρησκεία.	701
i. Προϊσχύσαντα Συντάγματα	701
ii. Οι ρυθμίσεις κατά το Σύνταγμα του 1975.....	701
iii. Ρυθμίσεις του κοινού νόμου σχετικές με την πραγμάτωση του κανονιστικού περιεχομένου των όρων επικρατούσα θρησκεία	702
6. Η συνταγματική κατοχύρωση και ισχύς των ιερών κανόνων.....	702
7. Το αυτοκέφαλο και η αυτοδιοίκηση της Εκκλησίας της Ελλάδος	704
8. Η έκταση της Εκκλησίας της Ελλάδος στην ελληνική επικράτεια.....	705
9. Το σύστημα της νόμω κρατούσης πολιτείας υπό το Σύνταγμα του 1975	705

ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

α. Η δέσμευση του νομοθέτη	705
β. Η δέσμευση της Εκκλησίας της Ελλάδος.....	706